

Jelka Ciglencečki



Dušan Šarotar: *Ostani z mano, duša moja.*
Franc-Franc, 2011.

Knjiga *Ostani z mano, duša moja* ima pravzaprav še en naslov: *Ostani z menov, duša moja*. Izšla je namreč v zbirki Med Rabo in Muro, ki jo izdaja založba Franc-Franc in je pravzaprav dvojezična: slovenskemu originalu je dodan še prevod v porabščino, ki ga je prispeval Milan Vincetič. Na prvi pogled je torej namenjena predvsem Porabskim Slovencem in ohranjanju porabščine. Pa vendar bi bilo škoda, če bi roman spregledali bralci iz drugih delov Slovenije, sploh tisti, ki so z užitkom prebrali Šarotarjev *Biljard v Dobrayu*. Skupaj z nekaterimi kratkoproznimi besedili, predvsem iz zbirke kratke proze *Nostalgija*, gre za nadaljevanje sage o zadnjih prekmurskih Judih.

Kje se torej začne zgodba, ki zveni tudi v *Ostani z mano, duša moja*? *Biljard v Dobrayu* pripoveduje zgodbo o Franzu Schwartzu, ki se kot eden redkih preživelih Judov vrne iz Auschwitza v rodno Soboto, plavajočo v dekadenci zadnjih krvavih dni vojne. *Nostalgija* je Franzevo zgodbo dopolnila še v zgodbi *Haustor*, kjer ga srečamo kot molčečega dedka, vedno zavitega v tobačni dim. Nov lik preživele soboške Judinje se pojavi v povesti *Lastovka*. Roman *Ostani z mano, duša moja* v nasprotju z drugimi omenjenimi deli zgodovinsko identiteto glavne osebe razkrije že v posvetilu: "Knjigo posvečam Juliusu Schönauerju, židovskemu fotografu iz Šalovec, umorjenemu v koncentracijskem taborišču Auschwitz." Zdi se, da pisatelj sestavlja mozaik tragičnih usod, ki so bile desetletja zavite v tišino in brezbriznost oblasti, ki je na mestu soboške sinagoge postavila stanovanjski blok. Že začetni akord *Biljarda* (ki vsebuje celo paleto simbolnih vozlišč Šarotarjevega opusa) nam pove, da bo to roman o spominu, spominjanju: "Če je kje oko, ki je večje od življenja, potem lahko objame v pogled vse veselje, z vsemi vidnimi in nevidnimi svetovi, tako dobro kot zlo hkrati; pravijo, da je človeku dano videti celoto, uzreti resnico, ki je strnjena v sekundo življenja, le v trenutku prehoda, med življenjem in

smrtjo. Ostaja pa vprašanje, ali so tudi vsi ti prehodi, zadnje sekunde, prav tako ujeti v pogled tistega velikega očesa, namreč – jih samo vidi ali tudi pomni? Se kdaj zapre in spominja?” Gotovo je, da se Šarotar pridružuje številnim judovskim, pa tudi nejudovskim pisateljem, ki v svojih delih upovedujejo holokavst na najrazličnejše načine, a s skupnim ciljem: da ga ne bi pozabili. Če parafraziramo Šarotarjev zadnji stavek: v velikem dvomu smo lahko, da se nanj spomni brezbrizno božje oko, ki ga je dopustilo, zato se ga moramo spominjati vsaj ljudje. V času, ko Srebrenica dokazuje, da se genocid v naši neposredni bližini na vse načine lahko prikriva in potiska v pozabo, je tema bolj aktualna, kot se zdi na prvi pogled.

Pisatelj naredi v svojem zadnjem delu še korak naprej: ves roman je namreč roman spominjanja, glavna oseba, fotograf obrazov in oblakov Julius Schönauer, se v dogajanje ne vključuje, njegovo zgodbo po drobcih rekonstruiramo iz spominov preživelih. Zgodba se začne že po njegovi smrti, po drugi svetovni vojni, ko se na čezoceanski srečata dva begunca, mladi Jud iz Lendave, ki je preživel taborišče, in osirotela Ela z Goričkega, oba na poti v novo življenje v Ameriki. Ona je mlado dekle brez sredstev, večkrat spolno zlorabljena, travme pa se zanjo končajo z duševno boleznijo. On, v večini romana prvoosebni pripovedovalec, ima na ladji trdnjši položaj ladijskega fotografa in jo vzame v svoje varstvo. Povezuje ju osamljenost, ljubezen ter nekaj nedoločljivega, spomin na mrtvega Juliusa Schönauerja, moškega, ki je obema oblikoval pogled na svet: “kot bi naju vezal isti občutek, navdih in spomin”.

Roman nosi odmev ustvarjanja Dušana Šarotarja v drugem mediju – v fotografiji. Tako kot Julius Schönauer se namreč tudi Dušan Šarotar v zadnjem letu ukvarja s fotografiranjem oblakov, razstava njegovih fotografskih del pa je trenutno razstavljena v mariborski sinagogi pod naslovom *Duše*. Fotografije oblakov, ki se iztegujejo v nebo kot duše, ki zapuščajo zemljo, bi prav lahko bile podobe tistih izgubljenih soboških meščanov, ki so končali v pečeh Auschwitza. In oblaki so tudi obsesija mladega fotografa, ki pa mu jo je vcepil prav Julius Schönauer, s katerim je preživel nekaj mesecev v taborišču. Čeprav je bila Juliusova naloga, da fotografira in dokumentira taboriščne grozote, pa tudi perverzna praznovanja in veseljačenja nacistov, je njegova kamera vse pogosteje obrnjena v nebo, kar je morebiti tudi vzrok, da se ga vodstvo znebi. “Julius Schönauer je, to sem slutil na posnetkih, zadnji mesec, odkar je zapadel prvi sneg, fotografiral samo še oblake, kot bi iskal samo še duše, življenje, ki je obupalo nad zemljo.”

Ključna beseda dela je prav gotovo duša, beseda, ki se je zdela že grdo izrabljena, uporabna le še v izpraznjenih frazemih. Dušanu Šarotarju pa

je uspelo nekaj, po čemer lahko literarni teoretiki od Šklovskega dalje prepoznamo pravo literarno umetnino: z romanom *Ostani z mano, duša moja* je besedi, ki je imela nekoč veliko težo, danes pa je le še prazen kliše, vrnil življenje. S tem, da je na besedo navezal izvirne konotacije, je avtor dosegel, da beseda spet zazveni polnokrvno. Etimološko je namreč beseda duša povezana z dihom, dahom, je tisto, kar animira bitja (lat. anima). Duša in dih pa sta po judovski tradiciji povezana z božansko in kozmično podobo oblaka, megle. Oblaki in megla so simbol metamorfoze, spremembe in tudi potovanje s stare celine, izmučene od vojne, nenehno spremljajo veter, megla, oblaki. Potovanje iz enega v drug svet je za mlada človeka tudi potovanje iz smrti v življenje. V izmučeni, ponižani, lačni telesi je spet vdahnjena anima, osebi se s pomočjo ljubezni spremenita spet v osebnosti, v dve živi, polnokrvni bitji; nič čudnega torej, če dosledno nagovarjata drug drugega z “duša moja”. To pa je motiv, ki ljubezensko zgodbo dveh izgubljenec povzdigne v enega najlepših ljubezenskih romanov zadnjega časa; mojstrstvo pisatelja pa je predvsem v presenetljivem dejstvu, da izrabljena fraza “duša moja” nenadoma zveni novo in usodno.

Še pred ljubeznijo se junaka zatečeta k umetnosti – Ela piše, pripovedovalec pa s poslednjim denarjem kupi fotoaparata: “Ničesar nisem razumel, zdaj, ko pišem, se po tolikih letih spominjam svetlobe, ki sva jo dolgo iskala na pustih zasneženih poljih, ki so obdajala koncentracijsko taborišče Auschwitz, spet čutim, kot sem čutil tisto jutro, da se v meni še oglašča duša, občutek, kot bi v meni vstal človek od mrtvih. Tisti oblaki, drobna razpoka, skozi katero je zasijala modrina, kot bi ugledal odsotno oko, ki me je zapustilo.”

A oko je bilo že v *Biljardu v Dobrayu* skrajno nedobrohotno, zlo oko Boga, pred katerim se ljudje skrivajo. In megla je sicer znamenje metamorfoze, prehoda, seveda pa med prehodom marsikaj v njej tudi izgine, marsikaj se izbriše. V kaosu izkrcavanja Ela izgine neznano kam in pripovedovalec je ne najde nikoli več.

Na prvi ošvrk tragična, pa vendar ne izjemna zgodba dveh ljudi v povojnem času, je prekrita z novimi in novimi simboli, njihova mreža je vse gostejša, interpretacija dela pa prepuščena bralcu, njegovemu predznanju in domišljiji. “To je bil moj posel, s fotografijami sem moral odplačati svoje potovanje. Spomini so moja ladijska vozovnica.” Bi to lahko bila metafora za avtorja, ki s spominom na preživele Jude plačuje za svoje potovanje na tem svetu, ki ga ne bi bilo, če bi dedkova prva družina preživela holokavst? In kaj vse lahko pomeni ta opis potnikov na ladji: “tavalili so kot oblaki, blodili kot duše brez počitka, zločinci in žrtve, vsi

anonimni”? To je knjiga, ki gotovo potrjuje Sartrovo tezo, da knjigo ustvari šele bralec. Vsak jo bo doživel drugače. Če jo boste brali večkrat, pa bo postala Borgesova knjiga iz peska – vsakič se vam bo zdelo, da ste v njej prebrali še nekaj novega. Morda vsa ta opažanja pomenijo predvsem to, da ima Šarotarjeva proza vse značilnosti dobre poezije – v majhnem številu besed se gnete množica pomenov.

Čeprav prekratka, da bi jo označili za velik roman, je knjiga *Ostani z mano, duša moja* še ena v nizu Šarotarjevih proznih mojstrov, ki ga vse bolj razkrivajo kot vrhunskega stilista z najbolj samosvojim avtorskim glasom svoje generacije.